

LERINUMI SZENT VINCE COMMONITORIUMA

I. A MŰ FELOSZTÁSA, MŰFAJA ÉS TARTALMA

Az első fejezet az *exordium* szerepét tölti be, amely tartalmazza a mű megírásának célját, vagyis a szentatyáktól áthagyományozott hit összefoglalását (*quae fideliter a sanctis patribus accepi*). A mű megírásának oka pedig az új eretnekségek fellépése (*novorum hereticorum fraudulentia*), ami megnehezítheti a hit csorbítatlan megőrzését. Vince ráébredt a hit történelmi jelentőségére és a múlt meghamisításának veszélyére az eretnekek részéről. A mű későbbi részében többször is visszatér a Szent Pál-i *depositum fidei* (cap. XXI.) megőrzésére adott parancs aktualitására. Végső soron a szerző az apostol parancsának akar eleget tenni úgy, hogy közben igyekszik megfogalmazni a katolicitás maradandó kritériumait és lényegi tartalmát.

A műfajt a *commonitoriumban* jelöli meg, ami emlékeztetőt jelent, de a szöveg-összefüggést figyelembe véve figyelmeztetőnek is fordíthatnánk, hiszen a *commoneo* ige egyszerre jelent figyelmeztetést és emlékeztetést is. Meg kell jegyeznünk, hogy az emlékeztetés itt erkölcsi kötelességet jelent, hiszen arra emlékeztet, amit nem szabad elfelejteni. Ennek a szónak használatáról és jelentéséről Prete írt kimerítő tanulmányt, amely szerint a *commonitorium*nak dekretális jellegű értelme is volt bizonyos egyházi és állami apparátusok hivatalos rendeleteinek kibocsátásánál vagy az azokra való hivatkozásoknál. Vince azonban nem volt *hierarcha*, hanem szerzetes pap, ami kizárja e szó ilyen értelmezését. Ugyanakkor hozzásegít ahhoz, hogy ebből kiindulva közelebből értelmezzük ezt a kifejezést, hiszen átvitt értelemben a *commonitorium* valami megfellebbezhetetlen, lelkiismeretben kötelező felhívást, rövid traktátust, teológiai értekezést, útmutatás jelenthet.¹

Ebből a fejezetből további információként kiderül, hogy Vince szerzetesi magányba vonulása előtt világi karriert futhatott be, amire az irat fennkölt stílusa és klasszicizáló mondatszerkesztése is utal. A bevezetőben megnyilvánuló szerénykedés a *christiana latinitas* közhelye, amely szembeállítja magát a tanult, pogány műveltséggel. Ennek ellenére a *sermo* az egész műben kifejezetten ékes, olykor nehézkes, és a klasszikus retorika elemeivel gazdagon díszített. Az olvasónak helyenként az az érzése, hogy a szerző fitogtatja tudását, műveltségét és irodalmi jártasságát, különösen a jelzők halmozása és a költői kérdések bőséges alkalmazása esetében. Az akkori lerinumi közösség a hagyományos provinciális elit rétegeiből került ki, oly módon, hogy közben egy új

¹ Vö. Prete, S., *Il „Commonitorium” nella letteratura cristiana antica*, Bologna 1962.

katolikus elitet hozott létre, amely a szerzetesi ideálok követése mellett kötelezte el magát. A pogány elit keresztény elitté vált, s ezáltal világi monopolhelyzete akaratlanul is egyházi monopollá nőtte ki magát. A Vincéhez hasonló gazdag arisztokraták a galliai monostorokba csoportosultak. Ők lettek a püspöki utánpótlás elsődleges jelöltjei, tehát a püspökök nagy része ebből a nemes szerzetesi rétegből került ki. A 430-as évek táján már *I. Caelestinus* pápa felfigyelt a galliai szerzetesek ezen befolyására, és egy, a galliai püspökökhöz írt körlevelében nemtetszésének adott hangot.² Vince szerénykedése épp ezért csupán a monasztikus etikett és stílus egyik toposza, hiszen nagyon is tisztában volt képességeivel és műveltségi szintjével.³

A második fejezet az igazság megkülönböztetése kritériumának meghatározásáról szól, vagyis hogy a katolikus hívő mi alapján tudja eldönteni, mi a katolikus, és mi nem az. Ez a kérdés nyilván aktuális volt, hiszen a IV. századi krisztológiai viták idején, például a 359-ben Riminiben tartott zsinaton számos püspök szemrebbenés nélkül aláírta az ariánus hitvallást, ami elbizonytalaníthatta a katolikus híveket. Az új helyzetben az eretnekek nem kívülről fenyegették az Egyházat, hanem belülről. A legtöbbjük az egyház papjai és püspökei közül került ki.⁴ Vince ennek láttán azt mondja, hogy az igazság kritériuma a Szent Hagyomány, amelyről a következőket írja: *Éppen ezért mindenáron gondoskodni kell arról, hogy a Katolikus Egyházban azt tartsuk, amit mindenütt, amit mindig, és amit mindenki hitt, mert csak ez az, ami valóban és hamisítatlanul katolikus.*

Az igazság megkülönböztetésének közelebbi meghatározói az *universitas*, az *antiquitas* és a *consensio*, vagyis az adott tanítás egyetemesen elterjedt volta, ősisége és a hithű egyházi szerzők vele kapcsolatos egyetértése. Ez a három elem képezi a teológiai érvelések alapbázisát. A mű további részében a szerző ezek létjogosultságát igyekszik alátámasztani és bizonyítani, mind bibliai, mind történelmi érvekkel.⁵ A Vince által felállított kritériumok megtalálhatók az előző korokban élő egyházatyáknál is, akik a Szentírást és a Tradíciót együtt és egymást kiegészítve tekintették a kinyilatkoztatás forrásainak, amelyeket az apostolok szukcessziója, vagyis jogfolytonos hatalmuk hordozói, a püspökök őriznek. Ide tartoznak Szmirnai Szent Polikárp, Szent Ireneusz, Tertullianusz, Origenész, Caesareai Euszebiosz.⁶

A harmadik fejezet az imént idézett kritériumok gyakorlati alkalmazásáról beszél, ami konkrétan abban áll, hogy egy részegyház tanításával szemben az egyetemes Egyház

2 Vö. Caelestinus, *Ep. IV.*, in: PL 50, 433.

3 A galliai szerzetesek befolyására vonatkozólag lásd: R. A. Markus, *La fine della cristianità antica*, 1996 Roma, 232–246.

4 Vö. M. Simonetti, *La crisi ariana nel IV secolo*, Roma 1975, 314–316.

5 Vö. Madoz, J., *El canon de Vincente de Lerins*, in: *Gregorianum* 13, 1932, 32–74.

6 Polycarpus, *Ad Philippenses*, 7, 2, Funk I, 304; *Ad Magnesios*, XIII, 1, Funk, I, 240; Ireneusz, *Adversus Haereses*, III, 2,1; III, 1, 1; III, cc. 1–5; I, 3, 6; I, 8, 1; III, 2, 1, in: PG 7, col. 846, col. 844, col. 477, co. 821, col. 846; Tertullianus, *De praescriptione haereticorum*, in: PL 2 (SC 46), XXI, 3–7, col. 38; Origenes, *De principiis*, in: SC 252, I, 3; Eusebius, *Historia Ecclesiastica*, I, 1, 1–2; III, 3, 3; 4, 11, VII, 32, 32, in: PG 20, 48–49; 217; 221; 736; 740.

többségének meggyőződését kell előnyben részesíteni. A többség elvét pedig nemcsak térbelileg, de időbelileg is alkalmazni kell, vagyis a *consensust* nem csak a jelenben, de a múltban is kutatni kell, kezdve a legősbibb idők egyházi tanítóitól a közelmúltban élő hithű tanítóikig.

A negyedik fejezetben két példával támasztja alá az előtte mondottakat, mégpedig a donatista szakadás és az ariánus eretnokség történetével. A donatista szakadás lényege, hogy a *Diocletianus* uralkodása idején kitört keresztényüldözések után, amelyek során egyesek kiszolgáltatták a hatóságoknak az Egyház szent könyveit, szakadás támadt az észak-afrikai egyházban. A rigorista áramlatok képviselői, mint Novatianus (250 körül) és Meletius (305 tájékán), ellenezték a bukottak visszavételét az egyházi közösségbe. A vita szentségtani kérdések kiélezésével is bonyolódott, mivel a rigorista irányzat kétségbe vonta azon szentségek érvényességét, amelyeket a bűn állapotában lévő papok szolgáltattak ki. A szakadás 311-ben, *Mensurius* halála után következett be, amikor is a környező püspökök az elhunyt karthágói érsek utódjául *Caecilianust* választották meg és azonnal fel is szentelték. A szentelés ellen fellázadt 70 numidiai püspök, élükön *Donatusszal*, aki rendkívüli szónoki tehetséggel bírt. Végül *Maiorinust* is felszentelték *Carthago* (Karthágó) érsekévé. Így a városnak máris két püspöke lett, egy katolikus és egy donatista. Donatus *Casae Nigrae*ben született 270 táján, a bennszülött punok leszármazottjaként. A pun öntudat kifejezetten erős képviselője volt, annak ellenére, hogy a latin nyelvet és kultúrát a lehető legmagasabb szinten birtokolta. Érthető, hogy ilyen háttérrel a donatisták vallási meggyőződésükön túl nemzeti mozgalmat is képviseltek, amely a római hatalomtól való függetlenedés, és az attól való megkülönböztetés útja és eszköze lett. A császári hatalom a kezdetektől a katolikus oldal mellé állt. Ennek következtében a katolikusok és donatisták között belső zavargásokra és fegyveres leszámolásokra is sor került. A *schisma* teológiai tévedéseinek legismertebb cáfolói Szent Ágoston (354–430) és Milevi Szent *Optatus* (385) voltak.⁷ A mozgalomnak, igénybe véve a hatalom eszközeit, *Honorius* császár vetett véget 412 tájékán. A vandálok betörése Észak-Afrikába még nagyobb csapást mért rájuk, egzisztenciálisan a pusztulás szélére sodorva őket (429). Ennek ellenére a donatisták egy kisebb csoportja fennmaradt egészen 698-ig, amikor a muzulmán seregek lerohanták és megsemmisítették az észak-afrikai latin kereszténységet.

Az ariánusok nevüket Áriusz (Areiosz) alexandriai papról kapták, aki a pogány filozófia hatására fennhangon hirdette, hogy a Logosz, illetve a Fiú nem Isten, hanem csupán az Atya első teremtménye, akit útjainak kezdetén alkotott. Az újítás sok zavargást, templomrombolást, száműzetést és vizálykodást eredményezett.⁸

Az ötödik fejezet folytatja a példák sorát, és Szent Ambrus (*Ambrosius* 374–397) milánói püspök tanúságtételét hozza, amely szerint meg kell tartani a *praecepta maiorum*-ot, vagyis az ősök rendelkezéseit, amelyeket megszentelt a vértanúk vére. Példaként a

⁷ Vö. H. Drobner, *Patrologia*, 525–527.

⁸ Vö. M. Simonetti, *La crisi ariana nel IV secolo*, Roma 1975.

Rimini Zsinatot említi (359), ahol cselrel rávették a püspököket, hogy aláírjanak egy ambivalens hitvallást, amelyet azután mégis visszavontak.⁹

A hatodik fejezet az újrakeresztelés vitáját tárgyalja, mégpedig abban a perspektívában, amely a fő tézist igazolja, vagyis, hogy az eretnesség mindig az egyszer s mindenkorra átadott hittől való elhajlás következménye. Természetesen a történelemkritikai szemlélet vagy problémaérzék ebben az összefüggésben nem tud szóhoz jutni. Így nem vet számot azzal, hogy valaki tévedhetett anélkül is, hogy személyesen eretnek lett volna vagy az akart volna lenni. (Kivételt nála csak *Cyprianus* (200/210–258) képez.) Az újrakeresztelés problémáját is a jelenből vetíti a múltba, holott az afrikai Hagományban az eretnekektől kiszolgáltatott keresztséget nem tartották érvényesnek, és akik az Egyház tagjai akartak lenni, azokat újrakeresztelték. Az Agrippinus püspöksége idején tartott 215-ös karthágói zsinat ebben az értelemben rendelkezik. Ezt a hagyományt követte Szent Ciprián is, aki emiatt István pápával össze is különbözött, miután a 255–256-os karthágói zsinaton az újrakeresztelés hagyományát megerősítették. Vince szerint az újrakeresztelés szerzői katolikusok, a folytatói azonban már eretnekek. Itt a donatistákról beszél, akik tulajdonképpen schismaticusok, vagyis szakadárok, mivel elszakadtak a katolikusoktól, ám az előbbi korok eretnekeivel szemben minden szentséget hűségesen megőriztek. Mindez az újrakeresztelés problémájának is új kontextust teremtett.

A hetedik fejezet az eretnekek taktikáját mutatja be Szent Pál apostol tekintélye alapján. E szerint, amikor a heterodox nézetű tanítók valami új eretnességet akarnak létrehozni, akkor ezt mindenképpen valamely régi egyházi személy neve alatt teszik közzé, hogy annak tekintélye miatt könnyebb elfogadásra találjon. Vagy ha a kétséges elemek megtalálhatóak is az említett írók műveiben, mégis szégyenletes azok felidézése, mert az ilyen Kám tettéhez hasonló cselekszik, aki felfedte atyja, Noé mezítelenségét. Koch szerint sorok között olvasva Noé alakjában Ágostont kell látni, mezítelenségében pedig a kegyelemtani és predestinációs tévedéseket. Akik szellőztetik és erőltetik az ágostoni újítást, Kám bűnét követik el.¹⁰ Vince szerint az ilyenek megérdemlik az érintett atyák átkát. Ezután következik az a szentírási bizonyíték, amelyben a Galata levél eretnekekre vonatkozó leírását közli. A leírást általános értelemben a jelen és múlt összes eretnekére kiterjeszti. A páli idézet mintegy a mindenkori eretnekek prototípusa lesz: *Romlott lelkű emberek, elvetéltek a hit körül, fölfuvalkodottak, és semmit sem tudnak, hanem (fölsleges) kérdések és szócsaták körül fáradnak, az igazságtól megfosztottak, akik a vallást nyereszkedésnek tekintik. Ugyanakkor azonban mint tétlenek rászoktak arra is, hogy házról házra járjanak, de nem csak tétlenek, hanem fecsegők és bajkeverők is, akik haszontalanságokat beszélnek. Elvetették a jó lelkiismeretet, és a hit körül hajótörést szenvedtek. Üres fecsegésük sokakat segített az istentelenségre, beszédük is úgy terjed, mint a rákfene.*

A nyolcadik és kilencedik fejezet folytatja a gondolatmenetet, áttérve a Galata levél

9 Vö. Y.-M. Duval, *La «manoeuvre frauduleuse» de Rimini*, in: Hilaire et son temps, Paris 1969, 100.

10 Vö. Koch, H. *Vincenz von Lerin. Ein Beitrag...* 54.

(Gal 1, 6–7.) magyarázatára. A VIII. fejezetben az aktualizálás az eretnekek további leírását és az apostol rájuk vonatkozó ítéletét tartalmazza. Az eretnekek szándékosan ferdítik el az igazságot és járják be a vidékeket, hogy másokat is az eretnek újításokban való gyönyörködésre sarkalljanak. A szöveg ezen a ponton éri el a retorikai pátosz csúcst, amit a szerző a páli *anathema* idézésével és további magyarázatával fejez ki: „*De ha akár mi – mondja – akár egy mennybéli angyal más evangéliumot hirdetne nektek, mint amit mi hirdettünk, az átkozott legyen!* Mit jelent, amit mond: *de ha akár mi?* Miért nem inkább ez áll: *De ha akár én?* Ez azt jelenti, hogy ha akár Péter (*Petrus*), akár András (*Andreas*), akár János (*Iohannes*), akár végül az apostolok egész kórusa *más evangéliumot hirdetne nektek, mint amit mi hirdettünk, az átkozott (anathema) legyen!*” (VIII. fej.) Majd ezt egy újabb fokozás követi, amelyet már Pálnál is az angyalok megemlézése jelenít meg: „*De ez még semmi, hanem azt mondja, hogy még ha egy mennybéli angyal hirdetne is más evangéliumot nektek, mint amit mi hirdetünk, az átkozott (anathema) legyen!*” Ennek a fejezetnek külön értéke, hogy megmagyarázza az *anathema* fogalmát. Ezek szerint ez a szó elkülönítetet, kirekesztetet, kizártat jelent. Itt pedig mögéje kell értenünk a cipriánuszi: *extra ecclesiam nulla salus* tanát is,¹¹ vagyis aki kívül esik az Egyházon, az nincs közösségben az Istennel. A IX. fejezet egy retorikai ellenvetésre válaszol, mégpedig arra, hogy az apostol rendelkezése csak a galatáknak szólt, de ma már nem aktuális. Erre az ellenvetésre ugyanazon levél erkölcsi előírásainak örökérvényűségével válaszol, mondván, hogy ha a test cselekedeteinek az elvetése kötelezett akkor, úgy most is kötelez. Ha pedig kötelező erejű maradt a Galata levél erkölcsi parancsa, úgy még inkább kötelez a hit érintetlenségére adott parancsa. A szöveg ezen a ponton beveti a retorika eszközeit, alkalmazva az *iteratio* (*clamat... clamat*), a felsorolás (*vas electionis, magister gentium, terrarum praeco...*), a szinonimák, az állatnevek (*ranae, cyniphes, muscae moriturae*), az ironikus túlzások (*nobis auctoribus, nobis principibus, nobis expositoribus*), a paralellizmusok, az antitézisek (*non modo... sed ne*) és a retorikai kérdések formáit. A polémia éle itt a pelagiánusok ellen irányul, akik a mű megírásának idején még mindig aktualitással bírtak. A *depositum* hangsúlyozása az újítással szemben átvitt értelemben alkalmazható az ágostoni magánkinyilatkoztatásra, aki erre hivatkozva megváltoztatta a kegyelemre vonatkozó előbbi álláspontját, amit maga is elődeitől vett.¹²

Pelagius a IV. század utolsó két évtizedében és az V. század első évtizedeiben működött Rómában. Az érkezése (380) előtti időről keveset tudunk. Nyugat Britanniában született a IV. század közepe táján. Írásai rendkívül magas képzettségről tesznek tanúságot. Szent Jeromos levei alapján egyesek azt feltételezik, hogy mielőtt az Egyházba lépett volna, jogi tanulmányokat folytatott. Nem volt felszentelve, de mértéktartó, aszketikus élete híressé tette. Olyan szabályzatot követett, amely nem kötelezte arra, hogy kivonuljon

¹¹ Cyprianus, *Ep.* 73, 21, 2.

¹² Vö. *De predestinatine sanctorum*, 8: „...ám a kérdésre a megoldást Isten nyilatkoztatta ki nekem, abban az időben, amikor *Simplicianus* püspöknek írtam.”

a nyilvános egyházi és polgári életből. A páli levelek kommentárjainak megírását utolsó római éveire datálhatjuk. 405 vagy 406 körül kezdhetett bele megírásukba, és körülbelül 410-ben fejezette be, amikor Alarich gótbai fenyegették a várost.¹³ Tanítása röviden az emberi természet felértékelésében foglalható össze, mely szerint az ember képes büntelenül élni kegyelem nélkül is, vagy még inkább, hogy a kegyelem és a természet egybeesnek.¹⁴ Ágoston a következőket idézi Pelagius-tól: „A képességet mi a természetbe helyezzük, az akarást az akarat szabadságába, az erkölcsi cselekedet létét pedig a tevékenységbe... A képességet tulajdonképpen Istennek köszönhetjük, mert azt Ő adta meg az emberi természetnek. Az erkölcsi cselekedet akarását és a meglétét tehát az embernek kell tulajdonítanunk, mivel ezek szabad akaratunkból erednek. Az ember dicsősége tehát akaratában és a jó tettekben van megalapozva.”¹⁵

A tizedik fejezet arra keres választ, hogy miért engedi meg Isten az eretnek tanítók és professzorok fellépését az Egyházban? Erre Vince válasza a következő: azért, hogy próbára tegye az Egyházat, vajon szereti-e Őt vagy sem. Az érvelés alapját a mózesi intés képezi, amely a múltban a hamis prófétákra vonatkozott, akik idegen istenek imádására csábítottak, a jelenben azonban a hamis tanítókra értendő: *Ha támadna körödben próféta – mondja – vagy olyan, aki álmodást látott, és azt mondja neked: Menjünk és kövessünk más isteneket, akiket nem ismersz, és szolgáljunk nekik. Ne hallgass annak a prófétának vagy álomlátónak a szavaira!* (Deut. 13.) Itt az Ószövetség az Újszövetség előképeként jelenik meg, és mint ilyen, alkalmat ad a jelen helyzet értelmezésére. Ez a keresztény retorikában a *praefiguratio* toposza, ami az allegorikus értelmezés alapjául is szolgált.

A tizenegyedik fejezet Nestorius, Apollinaris és Photinus példáival igyekszik alátámasztani az előző fejezetben mondottakat. A mondanivaló lényege, hogy ezek az eretnekek bárányszőrbe bújt farkasok, akiket mindenki katolikusnak vélt, és akikről csak utóbb derült ki, hogy új tanokat hirdetnek. Az eretnek tehát az álnok szándékú, báránynak álcázott farkas, aki kezdetben elrejtje eredeti szándékait, és a katolikus álcát csak a nagyobb siker érdekében veszi fel a mit sem sejtő hívek előtt. Ezzel a hermeneutikai előfeltevéssel értelmezi három kiemelkedő egyházi tanító eltévelyedését az igaz hittől, vagyis az eretnekség mint intencionálisan előre eltervezett *crimen* szerepel, jóllehet történelmileg ez egyáltalán nem támasztható alá. Hiszen egy-egy egyházi szerzőnél csupán formailag lehet megállapítani a katolikus hittől való eltérést, ám a szándékot és az illető gondolkodásának személyi folyamatait csak nagyon ritkán. És ott is, ahol nyilvánvaló a szubjektív lelki struktúra és motiváció, nem ritkán hiányzik a Vinc által apriori tételezett farkas-szándék.

13 Vö. A. Souter, *The commentary of Pelagius on the Epistles of Paul: The Problem of its Restoration*, Proceedings of the British Academy, 2 (1905–6) 409–439; Hier. *Ep.* 50. 2; CSEL 54: 389. 18–390. 6; Evans, R. F., *Four Letters of Pelagius*, London: Adam & Charles Black, 1968; Hanson, R. P. C., *Saint Patrick: His Origins and Career*, Oxford 1968.

14 Vö. Augustinus, *De natura et gratia* c.7 n. 8.

15 Augustinus, *De gratia Christi et de peccato originali* I., c. 4. n. 5.

Nestorius (428–431), az antióchiai teológiai iskola szélsőséges képviselője, 380 körül született a szíriai *Germaniciá*-ban, majd belépett egy antióchiai monostorba, ahol pappá szentelték. Szónoki tehetségére hamar felfigyeltek. Ennek következtében 428-ban Konstantinápoly püspökévé szentelték. A személye körül keveredett vihart az antióchiai iskolára jellemző krisztológiai megkülönböztetés eltűlése okozta, ugyanis annyira szétválasztotta az ember és az Isten Krisztust, hogy két Krisztusról kezdett beszélni, akiknek egymáshoz való viszonya egyre vitatottabbá vált. A szétválasztó tendencia hangsúlyozása vezetett oda, hogy Máriát csak Krisztusszülőnek és nem Istenszülőnek nevezte. *Nestorius* tulajdonképpen az apollinarizmust, illetve minden apollinarista színezetű nézetet szándékozott korrigálni. Teológiai gondolkodását Kúroszi Theodorétosztól örökölte, de az annál található *kata charin* (kegyelem szerinti) és *kata eudokian* (tetszés szerinti) egyesülést akarat szerinti egyesülésként értelmezte a Megtestesült Igében. A *theotokos* elutasításával megsértette a nép és az akkorra már befolyásos szerzetesség vallásosságát. A *theotokos* cím elleni kirohanásai botrányt okoztak, ami felkeltette alexandriai Kürillosz érdeklődését, hiszen a cím bírálata egyben az alexandriai iskola elmarasztalását is jelentette. Az ügy odáig fajult, hogy Alexandria püspöke kiközösítette *Nestoriust* és ezzel szakadás állt be a keleti egyházban. A vita elrendezésére egyetemes zsinatot hívtak össze Efezusban, ahol a zsinat Kürillosz erős befolyása alatt kimondta a *theotokos* dogmáját, *Nestoriust* pedig letette és Felső-Egyiptomba száműzte. A modern dogmatörténészek szerint *Nestorius* Kürillosz politikájának és a krisztológiai nyelvezet pontatlanságának lett az áldozata.¹⁶

Apollinaris (315–390/391) Laodiceában született 315 körül, ahol 361-ben a város püspökévé szentelték. Hírnevét Antióchiában tartott beszédeinek köszönhetette, melyek nagy tudásáról és briliáns tehetségéről tettek tanúságot. Nézeteit már 352-től kezdve folyamatosan és következetesen hirdette. Tanítása *apollinarizmus* név alatt került be a történelembe, melyet 377-ben, majd 379-ben mint krisztológiai eretnekséget elítéltek, mivel tagadta a Megtestesült Igében az értelmes emberi lélek meglétét. Ezt az ítéletet az I. Konstantinápolyi Zsinat ünnepélyesen is megerősítette.¹⁷

Photinus, *Sirmium* püspöke, az aránus eretnekek csoportjához tartozott, akit a 351. évi *sirmiumi* sinódus elítélt és letett. Személyére vonatkozó adataink igen gyérek. Úgy tűnik, *Photinus* a tradicionális zsidó-keresztény monoteizmus szélsőséges képviselője, amelyben az Ige úgy szerepel, mint az Atya pusztá képe, illetve mint az Atya üdvrendben betöltött megjelenési formája. Felfogásában az Ige és Jézus között a kapcsolat igen gyönge és kétséges kilétű, inkább csak valami külső formáról van szó, hasonlóan ahhoz, amit az adopcionisták alkalmaztak tanításukban.¹⁸

16 Vö. Vanyó, L., *Az ókeresztény kor dogmatörténete Kr. u. 325-től 787-ig*, Budapest 1988, 91–92; Simonetti, M. – Prinzivalli, E., *Storia della letteratura cristiana antica*, Piemme 1999, 349.

17 Vö. G. Feige, *Apollinaris von Laodizea*, in: LACHL, p. 41 ss.; F. R. Gahbauer, *Das antropologische Modell*, Würzburg 1984, pp. 127–224.; P. Jay, *Jérôme auditeur d'Apollinaire de Laodicée à Antioche*, in: REAug 20 (1974), pp. 36–41; H. Lietzmann, *Apollinaris von Laodicea und seine Schule*, Tübingen 1904.

18 Vö. M. Simonetti, *Sulla dottrina di Fotino*, in: *Studi sull'arianesimo*, Roma 1965, pp. 135–159.

Vince azonban kiemeli, hogy a három eretnek kiemelkedő tudással, műveltséggel és tekintéllyel rendelkezett, vagyis képességeiket tekintve messze felülmúlták a többi egyházi személyt. Ezzel burkolt utalás történik Ágostonra is, aki szintén nagy tudású egyházatya volt, vagyis ha más nagyok tévedtek, akkor a hippói püspök is tévedhetett.

A tizenkettedik fejezetben a szerző kitér az említett személyek tévedésének taglalására. *Photinus* Istent magányos és szám szerint *egyedülvaló* lénynek tekinti, kizárva belőle a Szentháromság titkát. Ebből kifolyólag az Ige és a Szentlélek személyeit Istennek csupán az üdvrendben megnyilvánuló képességeivé, fakultásaivá degradálja. Tagadja Krisztus istenségét és pusztá embernek tekinti, akinek eredete egyedül csak Máriára vezethető vissza.

Apollinaris tanítását részletezi, aki az Ige megtestesülését annyira Istenből vezeti le, hogy még Krisztus emberi testét is az isteni természet hússá válásából eredezteti. Az Ige teste ezért szerinte az égből szállt Szűz Mária méhébe és nem Mária testéből való, hanem az Igével öröktől fogva *coegsistens*. A megtestesült Krisztus emberségében tagadja az értelmes emberi lélek meglétét, melynek funkcióit közvetlenül az Ige látta el. Ezzel pedig az Ige isteni természete változást szenvedett két természetre szakadva, emberire és istenire. *Apollinaris* szándéka az volt, hogy megvédje az Ige Megtestesülésének titkát Samosatai Paulosz eretnekségétől, aki szélsőséges arianizmusában két Krisztust hirdetett¹⁹. A jó szándék ellenére, úgy állította be Krisztus egységét, hogy abban az emberi természet a pusztá húson kívül más emberivel nem igen rendelkezett. Nézeteit a *Logos/sarx* teológiájából vezette le és élte ki az arianizmus leküzdése céljából, vagyis szó szerint vette „az Ige testté lett” hitvallást, és a test alatt nem akart mást érteni, csak testet. Tanítását 381-ben a Konstantinápolyi Egyetemes Zsinat ítélte el. Ám ez az anatómia nem rettentette el *Apollinarist*, még kevésbé követőit, akik halála után másolták, rendezték és széles körben terjesztették műveit.²⁰

A tizenharmadik fejezet kifejti a Katolikus Egyház Szentháromságtanról és Krisztusról vallott tanítását, mely szerint a Szentháromság teljességének egyetlen isteni természete és egyetlen fölsége van; az Úr Jézus Krisztus is egy, nem kettő, valóban Isten és valóban ember is, egyetlen személye (*persona*) van, de két természete; az Isten Igéjének természete nem változékony, hanem örök. A Szentháromságban tehát három személy van, de egy természet, míg Krisztusban két természet, de egy személy.

Az eretnekek megnevezésére a bestiáriumok szókincseiből merít, és *csaholó veszett kutyáknak* nevezi őket.

A tizennegyedik fejezet Krisztus valóságos emberségét tárgyalja, és kifejti a személy, vagyis a *persona* szó jelentését, ez a szó a latinban magyarázatra szorult, hiszen ezzel a szóval jelölték a színházi hősök szerepeit is. Vince világosan elhatárolja a *persona*

¹⁹ Vö. P. de Navascués, *Pablo de Samosata y sus adversarios. Estudio historico-teologico del cristianesimo antioqueno en el s. III*, Roma 2004.

²⁰ Vö. M. Simonetti, *La controversia cristologica da Apollinare a Giustiniano*, in: Bessarione, Quaderno n. 5 – Roma 1986, pp. 23–53; A. Grillmeier, *Gesù il Cristo nella fede della Chiesa*, Vol. I/1, Brescia 1982, pp. 607–629 (610–615).

fogalmát a pusztán járulékos, külsődleges, színészi szerepjátszáshoz használt maszk jelentésétől, vagyis aláhúzza, hogy az Ige lényegileg egyesült az emberi természettel, és azt valóban felvette a saját személyébe. Benne a két természet egyesült keveredés nélkül, lényegesen, minden változás nélkül. Ezek a szavak a Kalkedóni Egyetemes Zsinat (*aszínkhütosz, atreptosz, adiairetosz, ahorisztosz*) meghatározására emlékeztetnek, jöllehet a szerzők soha sem tételezték fel, hogy Vince birtokába jutott volna az említett zsinat határozatainak.²¹ Ha mégis létezik összefüggés, az azt jelentené, hogy Vince halálát 451 utánra kellene tenni.

A tizenötödik fejezet ugyanezt folytatja, és közben kitér az Efezusi Zsinat tanítására, valamint az istenszülő cím használatának jogosságára. Ezek a fejezetek a legszebbek az egész műben. Különösen figyelemre méltó, ahogyan a nesztorianizmussal és az adopcionizmussal szemben aláhúzza Krisztus egyetlenségének tanát, mely szerint: nemhogy csak egy Krisztus van, hanem mindig is egy Krisztus volt. A szövegben ezen a helyen Nagy Szent Leó pápa *Tomus ad Flavianum*-ának tanítása cseng vissza.²² Leó pápához hasonlóan, Vince is ugyanazokra a szentírási helyekre hivatkozik (mint pl. a Jn 3, 13), ugyanúgy aláhúzza, hogy a két természet egyesülése Szűz Mária méhében történt, hogy a természetek tulajdonságai felcserélhetőek (*communicatio idiomatum*), valamint hogy a *communicatio idiomatum* és a *theotokos* megnevezés összefüggnek. Röviden ez azt jelenti, hogy mivel az Isten Fia testet öltött a Szent Szűztől, ezért mondhatjuk azt, hogy az Isten Fiát megfeszítették és eltemették, de ugyanakkor azt is, hogy az Emberfia az égből szállott alá.

A tizenhatodik fejezet újra visszatér *Photinos, Apollinaris* és *Nestorius* eretnek nézeteihez, és rétori pátozzsal anatematizálja őket, majd újabb részletekkel bővíti ki a Krisztusban lévő két természet viszonyát. Egy drámai antitézist állít fel az Egyház és az eretnekek között. Érdeemes felfigyelni a szöveg szóhasználatára: Vince nem győzi hangsúlyozni, hogy az Ige személye (*persona*) szubstanciálisan egyesült az emberi természettel, és ezen személyi egység miatt az emberi tulajdonságok állíthatók az Istenről, és az isteniek az emberről. Itt azonban meg kell jegyeznünk, hogy abban a korban ezek a fogalmak messze nem voltak ilyen egyértelműek, sőt a teológiai nyelv képlékeny és differenciálatlan volt, pl. görögül a *substantia* – *hüposztaszisz* kiválóan jelölhette mind a személyt, mind a természetet. Ebből azután nem kis félreértés és zűrzavar keletkezett. Éppen ezért a Vince által feltételezett szimplifikált teológiai egyértelműség vagy a retorikai érvelésnek, vagy a görög világ teológiai természetű problémái nem ismerésének tudható be.

A tizenhetedik fejezetben visszatér az eretnekek fellépésének problematikájához, mely szerint a nagy egyházi tanítók, akiket Mózes mint hamis prófétákat előre jelzett,

21 Vö. ACO II, 1, 2, 129–130.

22 Vö. S. Leonis Magni *epistulae contra Eutyichis haeresim. Pars prima: Epistulae quae Chalcedonensi Concilio praemittuntur* (AA, 449–451), Edidit C. Silva Tarouca, Romae, PUG, 1934.

a nép próbára tétele végett bukkannak fel hirtelen Isten Egyházában. Ennek a mózesi szövegnek az illusztrálására hozza fel Origenész és Tertullianusz eseteit.

Origenes (185–253) Alexandria kateketikai iskolájának ünnepeelt tanítója, a görög nyelvű keleti egyház legnagyobb és legkiemelkedőbb teológusa, akinek hatása halála után sem csökkent.²³ Műveit nagy mennyiségben másolták és széles körben terjesztették még életében, aminek következtében tanítása hamarosan az egész Egyház közkincsévé lett.²⁴ Életében jelentős fordulópontra jelent a 230. év, amikor a palesztinai püspök barátai pappá szentelték. Emiatt püspöke, Demetriosz (189–230) kiközösítette, ami arra kényszerítette, hogy elhagyja szülőföldjét és a palesztinai *Caesarea*-ba költözzön, ahol az ottani egyház papjaként működött haláláig. Számos tanítványt és ellenséget is szerzett magának, akik mind korában, mind az utána következő korokban igen csak nagy számban akadtak. Tanítványai között meg kell említenünk Szent *Pamphilos* vértanút és Taumaturosz Szent Gergelyt²⁵. A későbbi korokban pedig a kappadókiai atyákat, Vak Düdimoszt, és Evagriosz Pontikoszt találhatjuk tanítványai sorában.²⁶ Ellenfelei között pedig ott van olümposzi Szent Methodiosz és alexandriai Szent Teophilosz. Ki kell hangsúlyoznunk azonban, hogy sem tanítványai nem osztották mindenestül mesterük nézeteit, sem ellenfelei nem vetették el mindenestül Origenészt. Sajnos a történelem haladtával inkább az őt elmarasztaló tendenciák jutottak kifejezésre, melyek egy egyre inkább becsontosodó gondolkodás és szellemi fanatizmus eredményeként igyekeztek Origenész életművét mindenestül az ún. „tévedéseire” redukálni és azokkal azonosítani. Ennek a szellemi *controvesia*-nak az eredménye lett az alexandriai mester 553-ban történt elítélése és műveinek elégetése.²⁷

Vince a IV. század végén lezajlott origenista viták tükrében ítéli meg Origenészt, anélkül, hogy ismerte vagy olvasta volna. A nyugati világban Origenész rossz hírét Jeromos keltette, aki tetszeni akarván a szalamiszi püspöknek, Epiphanosznak, és magát igazolandó a vádak alól, megtagadta szellemi mesterét, akinek a legtöbbet köszönhetett, akit a legtöbbet utánzott, akit latinra fordított és számtalanszor plagizált.²⁸ Ennek a

23 Vö. E. Norelli, *Origenes (Vita e opere)*, in: *Origene. Dizionario...* pp. 293–302 (bibl.).

24 Vö. M. Simonetti, *La controversia origeniana...* pp. 7–31.

25 Vö. M. Simonetti – E. Prinziwalli, *La storia della letteratura cristiana...* p. 148; Gregorio il Taumaturgo (?), *Encomio di Origene*, (Intr./Tr. di M. Rizzi) Milano 2002; Pamphilus Caesarensis, *Apologia pro Origene*, in: SC 464, Paris 2002; R. Amacker – J. Junod, *Pamphile et Eusèbe de Césarée: Apologie pour Origène suivi de Rufin d'Aquilée sur la falsification des livres d'Origène. Étude, commentaire philologique et index*. Tom. II, in: SC 465, Paris 2002, pp. 192–204;

26 Vö. E. Prinziwalli, *The Controversy about Origen before Epiphanius*, in: *Origeniana Septima*, pp. 193–213.

27 Vö. Eusebius, *Hist. Eccl.* VI, 23, 4; H.-J. Vogt, *Warum wurde Origenes zum Häretiker erklärt?*, in: *Origeniana Quarta*, p. 78 ss.; Crouzel, *Les condamnations subies par Origène et sa doctrine*, in: *Origeniana Septima*, pp. 311–315; W. A. Bienert, *Der Streit um Origenes*, in: *Einheit der Kirche in vorkonstantinischer Zeit* (ed. A. M. Ritter), Bamberg 1989.

28 Vö. R. Heine, *The Commentaries of Origen and Jerome on St. Paul's Epistle to Ephesians*, Oxford, 2002.

vitának eredményeként Jeromost a történelem szentnek könyvelte el, míg Origenészt, Rufinuszt és jeruzsálemi János püspököt eretnekként bélyegezte meg.²⁹

A tizenharmadik fejezet Tertullianusz példájával igyekszik igazolni a tizenhetedik fejezetben *propositio maiorként* felállított mózesi próféciaát, mely szerint hamis próféták fognak fellépni Izraelben, amit az Úr Isten a nép hűségének próbatétele miatt enged meg.³⁰ Vince azonban átsiklik azon a lényegbevágó tényezőn, hogy Origenész mindvégig közösségben maradt az Egyházzal, míg Tertullianusz elszakadt tőle.

Tertulianus a II. század közepe táján született Karthágóban (*Carthago*), ahol alapos képzésben részesült. Ismerte a görög nyelvet, sőt irodalmi szinten elsajátította, egészen a könyvírásig. Pogányból keresztényé lett, valószínűleg pappá is szentelték és 197-től töretlenül alkotott. 207-től kezdve szimpatizálni kezdett a montanista szektával, olyannyira hogy 213-ban nyíltan szakított az Egyházzal, és a montanista mozgalom tagja lett. 220 után már nincs semmilyen hír róla. Művei: *Apologeticum*, *Ad nationes*, *Ad martyres*, *Ad uxorem*, *Scorpiace*, *De baptismo*, *De paenitentia* etc.³¹

A tizenkilencedik fejezet az eddig mondottak summázása, mely szerint Isten az egyházi tanítók eltévelyedését a mi próbára tételünk miatt engedi meg, hogy lássa, szeretjük-e Őt teljes szívünkben és teljes lelkünkben, vagy sem.

A huszadik fejezetben az igaz hit megkülönböztetésének kritériumáról beszél. E szerint a katolikus hívőnek nem azt kell figyelembe vennie, hogy az illető egyházi tanító mennyire művelt, milyen tehetséges, milyen szónoki készséggel rendelkezik, mekkora tekintélye van, de még az iránta való szeretet sem lehet döntő kritérium az igaz hit eldöntésében, hanem azt kell szem előtt tartania, hogy mit tanított egyöntetűen ősidőktől fogva egyetemes jelleggel a Katolikus Egyház. Tehát az igaz hit megkülönböztető jegye az egyetemesen elterjedt és ősidőktől fogva hirdetett igazság. Esmefuttatásának lényege az, hogy szükség van az eretnésekre, hogy ezáltal a hitben állhatatosak és kipróbáltak nyilvánvalóvá legyenek. Az eretnekek és az Egyház antitetikus szembeállítására drámai feszültséget kölcsönöz azoknak a költői képeknek, amelyek körülírják az eretnekek állhatatlanságát és az Egyház szilárd voltát. Az eretnekek ugyanis a tengeren hánykódó utasokhoz hasonlítanak, akik egyik veszedelemből a másikba sodorják magukat, míg az Egyház a katolikus hit biztonságos kikötője, szilárd állomáshely és jóságos anya, aki visszavárja az elbolyongottakat. Ebben a fejezetben az általános irányelv megszabása, hogy *non auctoritatem non amorem, non eloquentiam, non philosophiam* szintén Ágostonra utal, akihez a tanítványai (mint Prosper és Hilárius) vakon ragaszkodtak, védelmükbe véve az újító kegyelemtant is. Az utalás megerősíti, hogy a szónok, a közkedveltség, a tekintély és a filozófiai jártasság olyan jelzők, amelyek az adott pillanatban más személyre nem illettek. Koch szerint Ágoston nevének elhallgatása azt tételezi fel, hogy

29 Vö. G. Sfameni Gasparro, *Origene e la tradizione origeniana in Occidente. Letture storico-religiose*, LAS – Roma 1998, p. 129; E. A. Clark, *The Elite Network and Heresy accusations: Towards a social Description of the Origenist Controversy*, in: *Semeia* 56 (1991), pp. 79–97;

30 Vö. Deut, 13, 1–3.

31 Simonetti, M. – Prinzivalli, E., *Storia della letteratura cristiana antica*, Piemme 1999, 166–179.

Vince nem Ágoston – akinek szentsége közismert és tekintélye nagy volt – személyét akarta kikezdeni, hanem csak az újítást jelentő tanítását és annak követőit.³²

A huszonegyedik fejezetben Vince erős kritikával illeti kora rákfenéjét, a megzabolázhatatlan újítási viselkedésséget, ami az isteni kinyilatkoztatást az emberi tudományok és az emberi beszéd immanens szintjére süllyeszti és kénye-kedve szerint változtatgatja. Ezzel szemben aláhúzza, hogy a krisztusi tanítás tökéletes, örök, és nem szorul az emberi elme folyton javítgató, változtatni akaró és újíto kreativitására. Az egyházi életben és tanításában való változtatgatás és újítás szemben áll az ősiség és a *depositum fidei* megőrzésének parancsával. A kinyilatkoztatás tanítása a transzcendens örökkévalóság jegyeit hordozza magán, ami minden korban ugyanaz, nem változik. Az Egyház hagyományos koncepciója ez, ami tükrözi azt a korabeli filozófiai posztulátumot, amely szerint a változékonyság a tökéletlen és esendő valóságok tulajdonsága. Az Isten Igéje pedig örök, és nincs alávetve a változásnak, sem a mulandóságnak. A kritika itt tulajdonképpen azt az emberi magatartást éri, amely a hit állandó változtatásával és folytonos újítások bevezetésével igyekszik magát korszerűnek feltüntetni. Ez a magatartás Vince szerint a megátalkodott, elvakult és istentelen emberek jellemzője, akik szüntelenül változtatnak, hozzáadnak és elvesznek az Egyház tanításából és szokásaiból. A szentírási idézetek mindkét szövetségből vannak, mint a Péld 22, 28; Sir 8, 17; Préd 10, 8 és az 1Tim 6, 20köv. Itt érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy az ókori egyházfelfogásban a Szentírás könyvei egyforma tekintélyt élveznek, és a két Szövetség könyvei elszakíthatatlanok egymástól. Az idézetek arra szolgálnak, hogy alátámasszák a keresztény dogma változtathatatlan és örök mivoltát.

A fejezet végén nem kis szarkazmussal figurázza ki az eretnekeket, akiknek közös jellemzője, hogy hallgatóiknak (az esztelen és nyomorult katolikusoknak) új misztériumok kinyilatkoztatását ígérik, amit az Egyház elrejtett volna, és csak a minap nyilatkozta ki Isten, egyedül nekik. E fejezet a sorok között Ágoston ellen irányul, aki a *De praedestinatione sanctorum*ban kifejezetten Isten közvetlen neki adott kinyilatkoztatására hivatkozik, amikor megindokolja, hogy előző írásaihoz és megnyilatkozásaihoz képest miért módosította a kegyelemről szóló tanítását és felfogását, vagyis miért újított a régi egyházi felfogáshoz képest. Ágoston maga elismeri, hogy fejlődött a teológiai meglátása, ami azt jelenti, hogy változott.³³

A huszonkettedik fejezet a Timóteus-levél alapján bizonyítja az ősiség elvének örök érvényét, ami homlokegyenest szemben áll az újítással. Az ókorban minden újítás, mind az egyházi, mind a világi emberek körében ellenszenvet váltott ki. Az újítás, a *kainotonia*, mind Keleten, mind Nyugaton az eretnekség szinonímája volt. Ezzel szemben állt az

³² Vö. Koch, H., *Vincenz von Lerin und Gennadius. Ein Beitrag...* 54.; Griffe, E., *Pro Vincentio Lerinensi*, in: *Bulletin de Littérature ecclésiastique* 62, Toulouse 1961, 27.

³³ *De praed. sanct.* 8.: *Ecce quare dixi superius... etiam me ipsum esse convictum, cum de hac re aliter saperem; quam mihi Deus in hac questione solvenda, cum ad episcopum Simplicianum scriberem, revelavit.*

értékeket őrző és továbbadó tekintély, ami a hagyományban megszilárdult és identitást, biztonságot közlő normatív normává vált.

A huszonharmadik fejezet a katolikus dogmafejlődés fogalmát fejti ki, vagyis hogy hogyan kell fejlődnie a katolikus hit ismeretének. Ebben a fejezetben Vince értelmezi az álláspontját, és igyekszik kivédeni a betokosodott fanatizmus vádját, mégpedig oly módon, hogy ő maga is megengedi a dogmafejlődést, de nem úgy, ahogyan azt az újítók teszik. A dogmák fejlődése ezek szerint csak akkor fogadható el, ha az emberi test vagy a növények fejlődéséhez hasonlóan organikusan egybeillenek és kifejlett formájukban is fölismerhető fajbeli önazonosságuk. Ahogyan a csecsemőből ember lesz, úgy lehet valamely bennfoglalt igazságból kifejtett dogma. Ezzel szemben az eretnekek a csecsemőből szörnyeteket fejlesztenek ki, a búza helyett konkolyt vetnek és aratnak. Ez a fejezet teszi dinamikussá és elasztikussá Vince dogmatizmusának szilárdságát.

A huszonnegyedik fejezet az előbbi tézist igyekszik alátámasztani, konkrétan azt, hogy az újítás mindig az eretnekek jellemzője, míg a Tradícióhoz való hűség a katolicizmus konstans megkülönböztető jegye. Erre bizonyíték Pál apostol Timóteushoz intézett intelme: *Óh, Timóteus, őrizd meg a (hit)letéteményt, kerülj a fecsegések szentségtelen újításait*, valamint az eretnekek példái (*Pelagius, Caelestius, Arius, Novatianus és Priscillianus*), akik azáltal lettek eretnekké, hogy új tanítást eszeltek ki és vezettek be az Egyházba.

A jelen fejezetben azonban Vince az említett eretnekek neve alatt Ágoston tanítását támadja és ezen a ponton megegyezik az *Obiectiones Vincentianae* vagyis *Vince Ellenvetései* című pamflet tartalmával:³⁴

Comm. 24.:

Quis ante magum Simonem, apostolica districtione percussum, a quo natus ille turpitudinum gurgis usque Priscillianum continua et occulta successione manavit, auctorem malorum ausus est dicere creatorem Deum? Quippe quem adserit talem hominum manibus ipsum suis creare naturam, quae proprio motu et necessariae cuiusdam voluntatis impulsu nihil aliud possit, nihil aliud velit nisi peccare, eo quod furis vitiorum omnium exagitata et inflammata in omnia turpitudinum barathra inexhausta cupiditate rapiatur. – És Simon mágus

Vince Ágoston tanítására adott Ellenvetéseiből.³⁵

4. *Quia maior pars generis humani ad hoc creetur a Deo, ut non Dei sed diaboli faciat voluntatem. – Az emberi nem nagyobb részét arra teremti Isten, hogy ne az Isten, hanem az ördög akaratát cselekedje.*

5. *Quia peccatorum nostrorum auctor sit Deus, eo quod malam faciat voluntatem hominum, plasmem substantiam quae naturali motu nihil possit nisi peccare. – A mi bűneink alkotója Isten, mivel rossz akaratot alkot az emberekben, olyan lényet (substantia) teremtve, amely*

34 Vö. Koch, H., *Vincenz von Lerins und Gennadius. Ein Beitrag...* 46.

35 *Obiectiones Vincentianae*, 4, 5, 6, in: PL 45, 1845–1846.

előtt – akit az apostoli szigor földre sújtott, akiből a gyalázatosságok régi örvénye állandó és titkos folytonossággal áradva eljutott abba az igen utolsó Priscillianus-ba – ki merészelte azt állítani Istenről, miszerint Ő kezével olyannak teremtette az ember természetét, hogy az bármely saját elhatározásból, és szükségszerű akarátának bármely indításából semmi másra nem képes, és semmi mást nem akar, csak vétkezni, mivel a bűnök minden szenvedélye annyira felizgatja, és úgy tűzbe hozza, hogy a mérhetetlen sóvárgástól belezuhan a gyalázatosságok minden szakadékába.

természetes mozgásánál fogva másra se képes, csak bűnözni.

6. *Quia Deus tale in hominibus plasmet arbitrium quale est daemonum, quod proprio motu nihil aliud possit velle nisi malum.* – Isten az emberekben olyan ítélőképességet alkot, amilyen az ördögöké, hogy saját mozgásával semmi mást ne tudjon akarni, csak a rosszat.

Az ágostoni tanok cáfolására a többi eretnek csak ürügy: Origenész és Tertullianusz is, akik szintén afrikaiak, de még Szent Cipriánusz tanítása is korrekcióra szorult István pápa részéről. Ez mintegy utalás arra, hogy Ágoston újító tanítása szintén kritikát és elvetést érdemel. Az áltudományoskodás és az újítás az istentelen eretneknek jellemzője. Ezzel az ágostoni újító tanítás is áltudományos és eretnek színben tűnik föl. Szent Pálra hivatkozva az ilyen szentségtelen újítók kiátkozását kéri a szerző.

Ágoston a *De praedestinatione sanctorum* 11. fejezetében kifejezetten vallja, hogy Isten személyválogatóan különbséget tesz az emberi akaratok között és az, hogy egyesek akarnak, mások viszont nem akarnak hinni, Isten döntésére vezethető vissza: *Sokan hallják az igazság igéjét, mégis egyesek hisznek, mások ellenben ellene mondanak. Ki ne tudná ezt? Ki tagadhatná ezt? Mivel egyesekben az Úr előkészíti az akaratot, másokban viszont nem, ezért különbséget kell tenni aközött, hogy ami az Úr irgalmából és aközött, ami az Ő ítéletéből származik.*³⁶ Ebből a részletből világosan kitűnik, hogy Vince az akaratok megkülönböztetője és az újító alatt Ágostonra céloz. A hippói püspök antropológiája szerint ugyanis az emberek mind kárhozottak (*massa damnata*), s az áteredő bűn miatt semmi különbség nincs köztük. Egyedül az isteni akarat tesz különbséget köztük azzal, hogy egyeseket eleve elrendelt az üdvösségre: meghívta őket és előkészítette az akaratukat, míg másoknak nem készítette elő az akaratát és nem hívta meg őket. Ennek következtében, minthogy az akaratuk eleve teljesen megromlott, méltán el fognak kárhozni.³⁷

Arius IV. századi alexandriai pap volt, aki tagadta a Logos/Ige istenségét. Ezt az eretnekséget a 325. évi Nikaiai Zsinaton ítélték el.³⁸

36 PL 44, 969

37 *De praedestinatione sanctorum*, 13.

38 Vö. M. Simonetti, *La crisi ariana nel IV secolo*, Roma 1975.

Novatianus (†258?), befolyásos római pap, aki rigorista erkölcsi elveket vallott és nézetei miatt összetűzésbe került az újonnan megválasztott *Cornelius* pápával, aki visszafogadta a hittagadókat és a nyilvános bűnösöket, miután hajlandók voltak a bűnbánattartásra. Novatianus ezzel nem értett egyet, emiatt saját szektát alapított, ahol a bűnösök számára nem volt hely, sem a bűnbánóknak bocsánat.³⁹

Priscillianus (†384) 370–375 között szigorú rigorizmust kezdett hirdetni, aminek hatására magára vonta két püspök társa, *Hydatius* és *Itacius* haragját, akik nem álltak éppen hivatásuk magaslatán. Ellenfelei áskálódása következtében Magnus Maximus, Gallia uzurpátor uralkodója, 384-ben bíróság elé állította, és koholt vádak alapján halálra ítélte őt.⁴⁰

A huszonötödik fejezet arra a retorikai kérdésre keresi a választ, hogy vajon olvasák-e a Szentírást az eretnekek. Erre a válasz igenlő, amit Szamoszatai Pál, *Priscillianus*, *Eunomius* és *Jovinianus* példáival igazol. Következésképpen a Szentírás ismerete és idézése nem elegendő az ortodoxia igazolására. Vince szerint ezek az eretnek tanítók, akik tele vannak szentírás-idézetekkel és magyarázatokkal, valójában az evangélium által említett hamis próféták, akik báránybőrbe öltözött ragadozó farkasok. Itt a sorok között utalhat Ágostonra, aki téziseit szintén a Szentírás bőségével akarja igazolni, különösen a *De praedestinatione sanctorum*-ban, de azokat az idézeteket újító módon értelmezi.⁴¹

A huszonhatodik fejezet az előzőekben felállított tézisek hipotetikus ellenvetésének a cáfolata, vagyis Vince az evangéliumokból bizonyítja, hogy maga a Sátán is jól ismeri a Szentírást, sőt idézni is tudja, de nem a jóra, hanem a rosszra használja, ahogy ez az Úr Jézus megkísértésének elbeszéléséből is kiderül (Mt 4, 5). Az eszme-futtatás konklúziója tehát az, hogy az eretnek tanítók mestere nem más, mint maga az ördög.

Ebben a fejezetben kifejezetten Ágoston kegyelemtanára utal a következő rész: *Azt merészeli ugyanis ígérni és tanítani, hogy egyházukban – vagyis közösségük gyülekezeteckéjében – Isten kegyelme olyan nagy, speciális és kiváltképpen oly személyre szabott, hogy mindazok, akik hozzájuk tartoznak, minden fáradtság, minden törekvés és minden igyekezet nélkül, sőt anélkül, hogy kérnének, keresnének vagy zörgetnének, isteni módon úgy meg lesznek erősítve, hogy angyali kezekre emelve – azaz angyali oltalom által védve – soha sem tudják majd köbe ütni a lábukat (Mt. 4, 6), azaz soha sem lehet majd őket bűnre csábítani.* Ellenvetésként Ágoston a *De dono perseverantiae* c. művében próbál erre válaszolni, azzal, hogy – szerinte – az is kegyelem, hogy keressünk, kérjünk és zörgessünk, és nem érti, ellenfelei, hogyan nem látják ezt be.⁴² Prosper Ágostonnak írt levelében azt mondja ezekről a massziliai szerzetesekről: *Azt tanítják, hogy arra a*

39 Vö. L. Vanyó, *Az ókeresztény Egyház és irodalma*, Budapest 1980, 443–446.

40 Vö. Simonetti, M. – Prinzivalli, E., *Storia della letteratura cristiana antica*, Piemme 1999, 432.

41 Vö. PL 44, 959–992; Poirelli, R. M. J., *De utroque commonitorio*, Nance 1895, 38.

42 Augustinus, *De dono perseverantiae*, 23, in: PL 45, 1034 Vö. Madoz, J., *El concepto de la Tradición en S. Vincente de Lerins*, Romae, 1933, 77.

kegyelemre tudniillik, amely által Krisztusban újra születünk, el lehet jutni a természetes képesség által, kérve, keresve, zörgetve.⁴³

A huszonhetedik fejezet megismétli a *regula fidei* szabályát, mely szerint a katolikus tanítás és Szentírás-magyarázat megkülönböztető jegyei: az egyetemesség, az ősiség és a teljes egyetértés. Ilyen módon a személyes véleményt kizárja az egyetemesség, az újítást a Tradícióhoz való hűség, néhány ember vagy csoport nézeteit a térben és időben elterjedt Egyház egybehangzó tanítása.

Ezen a ponton meg kell említenünk Ágoston az 1Tim 2, 4 (*Isten azt akarja, hogy minden ember üdvözljön és az igazság ismeretére jusson*) leszűkítő, belemagyarázó és önkényes értelmezését, mivel saját predestinációs tanítását szem előtt tartva a következőket állítja: a) az apostol az összes predestináltról beszél és azt akarja mondani, hogy mind üdvözljenek, de csak azok, akiket Isten üdvözíteni akar; b) Isten minden társadalmi rétegből üdvözíteni akarja az embereket; c) A szentírási részt úgy kell érteni, hogy Isten munkálja a kiválasztottakban, hogy minden ember üdvösségét kívánják.⁴⁴ Ezt a szövegrészt senki sem értelmezte ilyen módon. A predestinációs nézet csak magánvélemény, amivel szemben az egész Egyház Tradícióját kell előnyben részesíteni.

A huszonnyolcadik fejezet a szentatyák tekintélyéről szól. Ezek szerint bizonyos kérdések eldöntésében először a Szentírást kell alapul venni, majd az előző korok megbízható egyházi tanítóinak egybehangzó véleményét kell kutatni, valamint az egyetemes vagy részleges zsinatok határozatait. Negatív példaként *eclanumi Julianust* említi, aki nem vette figyelembe társai véleményét, vagy merészelt elszakadni attól. Vincét itt a példa érdekli, nem az *eclanumi* püspök személye, vagy élettörténetének valódi igazsága.

Eclanumi Julianus (380/385–455), a dél-itáliai *Eclanum* püspöke lett 416-ban, csatlakozott a dél-itáliai püspökök *Zosimos* pápa *Tractoria* nevű írásának elvetéséhez, aminek következtében a többi püspökkel együtt száműzetésbe került. Mopvesztiai Theodórosz püspök fogadta be, majd Szicíliában tanított és abból tengette életét. 439-ben III. *Xystus* pápánál kérte a rehabilitációját és hivatalába való visszahelyezését, ám a pápa szívtelen könyörtelenséggel elutasította. *Julianus* szembe mert szállni Ágoston pesszimizmusával és a *concupiscentia* tan eltűzésével, ami számos püspökben ellenérzéseket váltott ki. Dialektikus megfogalmazásai és polemikus hangvétele alkalmat adtak ellenfeleinek, hogy elmarasztalják, elítéljék és örökre száműzzék hivatalából. Egy rideg és könyörtelen egyházi korszellem áldozata, amelyben nem az igazság és bizalom, hanem a hatalom és az előítéletek pozíciójából ítélték meg embereket és dolgokat egyaránt.⁴⁵

Ebben a fejezetben, jóllehet szó esik Juliánusról és Pelágusról, a sorok között a lerinumi szerzetes az aktuális újítás személyére céloz: *quamvis ille sanctus et doctus*,

43 Prosper, *Ep.* 4, in: PL 51, 70.

44 *De correptione et gratia*, 14, 44; 15, 47, in: PL 44, 915; *Enchiridion* 103, in: PL 40, 231.

45 Vö. Simonetti, M. – Prinziavalli, E., *Storia della letteratura cristiana antica*, Piemme 1999, 515.

quamvis episcopus... Ágoston püspököt ugyanis szentnek és tanultnak tartotta az akkori katolikus világ túlnyomó része.⁴⁶

A huszonkilencediktől a harminckettedik fejezetig terjedő rész tovább magyarázza a katolikus tanítás legitimitásának kritériumait, amelynek két forrása van: a Szentírás és a Szent Hagymány (*Traditio*). A Szent Tradícióra azért van szükség, mert nélküle az Írásokat mindenki a saját szája íze szerint magyarázná. A Tradíció tartalmazza az atyák tanítását és az ő tekintélyükre való hivatkozást. Ennek legitimitását bizonyítja az Efezusi Zsinat és a római pápák eljárás módja. Vince szerint a 431-ben összehívott Efezusi Zsinaton *Nestorius* és *Cyryllus* egymást elmarasztaló perét az atyák írásainak előhozatalával és idézésével oldották meg, vagyis az ő tekintélyük alapján döntöttek el, hogy ki a katolikus és ki nem az. *Cyryllus* tanítása megegyezett a Szent Hagymánnyal, *Nestorius* ellenben újítónak bizonyult, ami miatt az egyiket katolikusnak, a másikat eretneknek ítélték. Itt szintén nem a történelmi adatok pontossága vagy az Efezusi Zsinat, hanem saját tézisének igazolása érdekelte a szerzőt. Ebből érthető, miért szimplifikálta és alkalmazta a retorikai fekete-fehér látásmódot. Csak annyit idéz a történetekből, ami az alaptézist bizonyítja.

Vince tehát teoretikusan is megalapozza az atyákra való hivatkozás jogosultságát és érvényességét. Ennek taglalása csíráiban előrevetíti az egyházi tanítóhivatalról szóló tanítást és a teológiában betöltött szerepét. Az egyházatyák közül a következőket sorolja fel: Alexandriai Péter, Athanásziosz, Theophilosz és *Cyryllus* püspököket, Nagy Baszileioszt, Nazianzoszi Gergelyt és Nüsszai Gergelyt, de kiemeli a latin tanítókat is, mint: *Felix* és *Julius* római pápák, Szent *Cyprianus* Karthágó (†258) püspöke és Szent Ambrus milánói püspök

Különösen is hangsúlyozza a római pápák tekintélyét és azok kiemelt szerepét az eretnekségek elbírálásában. *Xystus* (432–440) és *Caelestinus* (422–432) pápák leveleit idézi, akik két különböző esetben szintén a Tradíciót tették meg az igazság kritériumának.

Vince idézi *Caelestinus* pápa levelét, akinek Hilárius és Prosper pártos módon számoltak be, bevádolva a massziliai szerzetesek köréhez tartozó papokat (*quidam presbyteri*), de az is lehet, hogy direkt gondoltak Vincére, akit azonban nem neveztek meg. A pápának úgy tüntették fel őket, mint újítókat és felforgatókat. *Caelestinus* válaszában az újítás megszüntetését kéri, amennyiben *úgy áll a dolog*, ahogy a feljelentők mondták. Vince a levélből a Tradíciót alátámasztó részeket emeli ki. Az ellenfelek fegyverét ellenük fordítja és bebizonyítja, hogy az újítók nem ők, hanem a Prosper és Hilárius köréhez tartozó, Ágoston iránt vakon rajongó párt. Vince ugyanis a levélből csak azokat a részeket idézi, amelyek a célnak megfelelnek. Ágoston nevét pedig, akit a pápa kifejezetten védelmébe vesz, elhallgatja.⁴⁷

A harmincharmadik fejezet az összefoglalás és befejezés. Megismétli az említett

46 Vö. Koch, H., *Vincenz von Lerin und Gennadius. Ein Beitrag...* 54; D'Alès, A., *La fortune du Commonitorium*, in: *Recherches de science religieuse* 26, Paris 1936, 350.

47 *Caelestinus, Epistula ad episcopos Galliae*, in: PL 50, 528–530.

püspökök eljárás módját, és újra leszögezi, hogy az eretnekséget mindenkor az újításokról lehet felismerni, a katolicizmust pedig az ősiséghez való töretlen hűségről. Ez a hely igazolja, hogy két könyvben írta meg Vince a *Commonitoriumot*: *Haec sunt fere quae duobus commonitoriis latius disserta aliquanto nunc brevius tractandi lege constricta sunt*. A *Commonitorium* második könyve elveszett. *Gennadius* tanúskodik arról, hogy a második könyv lapjai nem voltak bekötve, azt ellopták, ezért Vince röviden összefoglalta az elveszett részt és az első könyvhöz csatolva publikálta II. *Theodosius* (408–450) és III. *Valentinianus* (425–455) császárok uralkodása alatt.⁴⁸ A két könyvről és összefüggésükről Madoz külön tanulmányt írt.⁴⁹

II. A MŰ TANÍTÁSA

Vince írása az ókori egyház közkedvelt, antiheretikus, vagyis tévtanok elleni irodalmába illeszkedik bele. A mű egyedülálló, amennyiben az egyetlen olyan eretnekek ellen írt könyv, amely elméleti szinten tárgyalja az eretnekség és az *orthodoxia* mibenlétét, a kettő megkülönböztetésének módszereit és a dogmák fejlődését, illetve maradátságát. A mű részletesen tárgyal az eretnekségek keletkezéséről, az egyházi személyek tanbeli eltévelyedéséről, a Szentírás és a Szent Tradíció viszonyáról. Vince teológiájának fő tézise, amelyet mindvégig bizonyít – mind a Szentírásból, mind a közelmúlt egyháztörténetéből – hogy az *orthodoxia*, vagyis az igaz hit lényege nem más, mint az Apostoli Hagymányhoz való töretlen hűség, míg az eretnekséget az attól való elhajlás jellemzi.⁵⁰

Már a mű elején felvetődik a kérdés, miért nem elegendő pusztán a Szentírás a katolikus hit megőrzéséhez? A válasz erre, hogy az Írások elegendőek lennének, ám a velük való visszaélések miatt mégsem azok. A legtöbb eretnek ugyanis a Bibliára hivatkozva hirdeti és terjeszti téves tanait, olyannyira, hogy ahány szerző, annyi egymásnak ellentmondó magyarázat⁵¹. Éppen ezért van szükség az Apostoli Hagymányra, ami megóvjaa a híveket és az egyházi vezetőket a téves bibliaértelmezéstől. További kérdés azonban, hogy mit nevezünk Apostoli Hagymánynak, amely kritériuma az örök, katolikus igazságoknak? Vince a következő elméleti meghatározást adja: *Amit mindenütt, amit mindenkor, és amit mindenki hitt; mivel ez az, ami valóban és sajátosan katolikus*⁵². Vince felfogása sem nem új, sem nem eredeti, hiszen az Apostoli Hagymányra hivatkozik a

48 Gennadius, *De viris illustribus*, in: PL 58, I. 097–I. 098.

49 Vö. Madoz, J., *El testimonio de Gennadio sobre S. Vincente de Lerins*, in: *Estudios Eclesiásticos* 11, 1932, 484–502.

50 M. Simonetti – E. Prinzivalli, *Storia della letteratura cristiana antica*, Casale Monferrato 1999, 518.

51 Vö. Comm. 2.

52 Comm. 2, 5: *Id teneamus, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est; hoc est etenim vere proprieque catholicum*.

95-ben kelt első Kelemen levél is,⁵³ de Szent Ireneusz (†202)⁵⁴ és a 215-ben írt *Traditio Apostolica* is ugyanennek a konkrét megnyilatkozási formáiról beszél.⁵⁵

Természetesen ez a fönti meghatározás nagyon merev lenne, ha Vince mindezt nem ellensúlyozná a mélyebb megismerés és az ismeretben való fejlődés jogosultságának állításával. Ezek szerint van lehetőség a dogmák fejlődésére, ám oly módon, hogy a századok, az egyes személyek és tömegek megismerése megmaradjon ugyanabban az értelemben, felismerésben, logikai tartalmában és eszmei lényegben.⁵⁶

Altaner szerint Vince nem olyan értelemben beszél dogmafejlődésről, ahogyan azt a későbbi teológia a *fides implicita*ból a *fides explicita*ra való előrelépés alatt értette. A definíciók mögött inkább az Ágoston-ellenes teológiai reakció lecsapódását kellene látni.⁵⁷ Természetesen nem megalapozatlan az a feltevés, mely szerint az írásra a hippói püspök kegyelemtana és új tanítása adott okot⁵⁸. Ám ezt nem lehet kizárólagos indítéknak tekinteni, hiszen a kegyelemtani vitákon kívül nem kevésbé volt aktuális az Efezusban megtartott zsinat, amely szintén az igaz hit megőrzése és megvédése érdekében ült össze. Véleményünk szerint a mű megírására okot adhattak a kegyelemtani és predestinációs viták – amint azt számos utalás igazolja – azonban a mű messze felülmúlja ezeket a parciális eseményeket és egy olyan egyetemes, mindenkor érvényes alapelveket akar megtalálni, meghatározni, amely segít megőrizni az igaz hitben, ugyanakkor megadja a védelem eszközét minden újítással és eretnekséggel szemben.⁵⁹

A mű tanítása a következő témák köré csoportosul: a) Szent Írás és Szent Hagyomány (Tradíció); b) Az Egyház, mint a hitletétemény őre: az egyházi tanítóhivatal és a szent

53 I Kelemen, *Levél a Korintusiakhoz*, in: Óker. Írók 3, Bp. 1980, 57. fej.

54 Ireneus, *Adversus Haereses*, I, I, 10, a: „Az Egyház, jóllehet az egész világon szét van szóródva, mégis olyan féltő gonddal őrzi az apostoloktól áthagyományozott prédikációt és hitet, mintha egy házban lakna. És ugyanazt az egy igazságot oly módon hiszi, mintha csak egy szíve és lelke lenne, és ugyanezt az igazságot akkora összhanggal hirdeti, tanítja és továbbítja, mintha csak egyetlen szája volna... És sem az, aki az egyházi vezetők közül nagyon tehetséges a beszédben, nem mond mást, mint ugyanezt az igazságot – hiszen senki sem múlhatja fölül a Mestert – sem az, aki kevésbé tehetséges, nem vesz el az áthagyományozottból.”

55 Az ókeresztény kor egyházfegyelme: *Traditio Apostolica*, in: Óker. Írók 5, Bp. 1983, 83–107.

56 Vö. Comm. 23, 4.

57 Vö. B. Altaner, *Patrologia*, Roma 1983^{rist}, 479–480.

58 A szövegben konkrét utalást találunk Ágoston *De praedestinatione sanctorum* c. művére, mégpedig annak 8. fejezetére, amelyben a hippói püspök tanítása igazolására Isten neki adott magán-kinyilatkoztatására hivatkozik: „*Ecce quare dixi superius, hoc apostolico praecipue testimonio etiam me ipsum fuisse convictum, cum de hac re aliter saperem; quam mihi Deus in hac quaestione solvenda, cum ad episcopum Simplicianum, sicut dixi, scriberem, revelavit*”, Vincentius ugyanis ezt támadja, amikor azt mondja, hogy: „*Audias etenim quosdam ipsorum dicere: Venite, o insipientes et miseri, qui vulgo Catholici vocitami, et discite fidem veram, quam praeter nos nullus intelligit, quae multis ante seculis latuit, nuper vero revelata et ostensa est; sed discite furtim atque secretim: delectabit enim vos. Et item: Cum didiceritis, latenter docete; ne mundus audiat, nec Ecclesia sciat: paucis namque concessum est tanti mysterii capere secretum*”. (Comm. 21)

59 Vö. Brunettière, F. – de Labriolle, P., *Saint Vincent de Lérins*, Paris 1906, *Introduction*, LXXII–LXXXV.

atyák tekintélye; c) Az Efezusi Zsinat határozata és tanítása: dogmák a Szentháromságról, Krisztusról és Szűz Mária istenanyaságáról (*Nestorius, Photinus, Apollinaris és Arius*); d) A változhatatlan hit és a dogmafejlődés viszonya.

a) Szent Írás és Szent Hagyomány (Tradíció)

A lerinumi szerzetes írásában a Tradíció és a Szent Írás a Katolikus Egyház tanításának egyetlen, normatív és kötelező érvényű tekintélyének két oldala, forrása, egymást kiegészítő és feltételező alapja. Vince szerint a Biblia elegendő lenne, ám nem mindenki érti úgy, ahogy kell. Erre példaként a tévtanítókat és eretnekvezéreket hozza fel. Ez az a pont, ami mintegy megköveteli az Apostoli Tradíció létét. Valószínű, hogy az író azért fogalmaz ilyen árnyaltan, mert az ókori egyház meg volt győződve mind az Írások isteni tekintélyéről, mind arról, hogy az isteni kinyilatkoztatás az utolsó apostol halálával befejeződött.⁶⁰ A Tradíció ezért, szűkebb értelemben véve, úgy jelenik meg, mint ugyanannak az Írásnak egyetlen helyes, ortodox és katolikus magyarázatának a biztosítéka. Pontosabban, ha figyelembe vesszük, hogy Vince az eretnek tévtanaiból kiindulva jut el arra a következtetésre, hogy a Biblia önmagában nem elegendő, akkor a Tradíciót nagyon szűkre szabva, egy konkrét hermeneutikai probléma megoldásának a posztulátumaként állítja elé.⁶¹ Ez azt jelenti, hogy elméleti szinten a Tradíció létének szükségességét az Írások és azok értelmezésének, illetve félreértelmezésének a kérdése veti fel.⁶² Viszont ez nem jelenti azt, hogy az Apostoli Tradíció csak ebben a szűk értelemben jelenne meg Vince gondolkodásában. Ténylegesen tud ettől függetlenül is az Apostoli Hagyomány meglétéről és az Egyház dogmáinak áthagyományozott értelmezéséről⁶³. A későbbiekben ki is fejt, hogy a katolikus igazság ott van, ahol hűségesen kitartottak az apostoloktól áthagyományozott tanításban és isteni igazságok értelmezésében. A Szentírás könyveit alá kell vetni az Egyház értelmezésének (*sensus ecclesialis*), különösen azokat a részeket, amelyek közelebről érintik a katolikus dogmákat.⁶⁴ Az Egyház fiai tehát, hogy elkerüljék a Szentírás-magyarázatban az eretnek tévtanokat, azon lesznek, hogy a Katolikus Egyház Hagyományát és a katolikus dogmák igazságait figyelembe véve olvassák a Bibliát. Itt tehát már egyértelmű, hogy a Tradíció és Szentírás elszakíthatatlanok egymástól, ahogy bármely szöveg a maga kontextusától. Közismert az az ókori szabály mely szerint: *constat omnem textum, extra contextum, esse praetextum*. A Tradíció és a Szentírás együtt garantálják a katolikus igazságokat és az isteni kinyilatkoztatás helyes értelmezését. Ezzel szemben az eretnekség mindig az Apostoli Hagyománytól való elhajlást jelenti. Itt találjuk szemléltető példaként *Donatust*, *Sabellium* és *Novatianust*, akik összezavarták a dolgokat, mert eltértek a

60 Vö. Ireneus, *Adversus Haereses*, 1, I, 10,

61 Vö. I. B. Franzelin, *De divina Traditione et Sriptura*, Roma 1875, tesis 23–26 (pp. 278–315).

62 V. ö. Comm. 2, 3; 28, 5; 25; 26.

63 Vö. Comm. 23, 16; 13, 2; 24, 13; 22, 2.

64 Vö. Comm. 2, 4; 29, 3; Madoz, J., *El concepto de la tradición en S. Vincente de Lerins. Estudio historico-critico del Commonitorio*, Madrid 1933, 180–182.

Hagyományban közölt helyes értelmezéstől.⁶⁵ Ezek szerint az Apostoli Hagyományhoz való hűség a katolicitás legfőbb jellemzője.

Ezt közelebről meghatározza a három ismert kritérium: *Amit mindenütt, amit mindenkor, és amit mindenki hitt*,⁶⁶ ami alatt viszont a következőket kell érteni:

A „mindenütt – *ubi*” az egyetemességet jelenti, a „mindig – *semper*” a Hagyományt, a „mindenki – *ab omnibus*” pedig az egyetértést. Még pontosabban a Hagyomány alatt azt kell érteni, hogy a jelen Egyház tanítása nem térhet el a szent atyák és előljárók nyilvánosan vallott felfogásától és tanításától.

Az egyetemesség a tér- és időbeli kiterjedtséget feltételezi. Az egyetértés pedig a szent főpapok és egyházi tanítók olyan tanítását jelenti, amelyben tér- és időbeli eltéréstől függetlenül megegyeznek.⁶⁷ Ezek a kritériumok, jóllehet érvényesek ma is, mindazonáltal nem minden dogma esetében lehet hiánytalanul alkalmazni őket.⁶⁸

Azt pedig, hogy létezik egy Tradíció, amelyet az Egyház az apostoloktól kapott, Vince nem szűnik meg hangoztatni. Ennek bizonyítására folyamatosan Szent Pál Timóteushoz írt levelére támaszkodik, amelyben kifejezetten ez áll: *Óh Timóteus, őrizd meg a (hit) letéteményt, kerüld a fecsegések szentségtelen újításait és az áltudományok ellenvetéseit, melyet némelyek elfogadtak és hajótörést szenvedtek a hitben* (1Tim 6, 20–21). Tradícióról az Írások máshol is beszélnek: 1 Kor, 10, 1–7; 11, 23–25; 15, 3–16; Róm, 1, 3–5; 24–25; 4, 23–25; 10, 8–9; Fil 2, 5–11 Kol 1, 12–20; 1 Tim, 3, 16.

Összefoglalva a mondottakat leszögezhetjük a következőket:

Tradíción az apostolok Krisztustól kapott, élő szóban átadott, de le nem írt tanítását, rendeleteit és életformáját kell érteni; a legszűkebb értelemben azt a hitletéteményt, amelynek konkrét felelősei a püspökök, de általában az egész Egyház. Semmiképpen sem azonos valamiféle üres emberi rendelkezéssel, különben kultúrától függő, megváltoztatható és változásnak kitett szokás lenne csupán.

A Tradíció lényege az apostoli tanításhoz és isteni élethez való hűség, ami minden keresztényt lelkiismeretben kötelez.⁶⁹

b) Az Egyház mint a hitletétemény őre:

az egyházi tanítóhivatal és a szent atyák tekintélye

A Tradíció és a Szentírás a lényegi hordozói az Isteni kinyilatkoztatásnak, amelynek constitutív alanyai a próféták, Jézus Krisztus és az apostolok, aki lerakták az alapokat,

65 Vö. Comm. 2, 3.

66 Vö. Comm. 2, 5.

67 Vö. Comm. 2.

68 Vö. W. S. Rely, *Quod ubique, quod semper, quod ab omnibus: étude sur la règle de foi de Vincent de Lérins*, Paris 1903; J. Madoz, *El canon de Vincente de Lerins*, in: *Greg.* 13 (1932) 32–74; Y. Congar, *La foi et la théologie*, Paris 1952, *Note additionelle: Le canon lérinien*, 151–154.

69 Az Apostoli Hagyományról szólnak még a következő egyházatyák: Antiochiai Szt. Ignác, *A mag-néziaikhoz*, 11; *A trallésziakhoz*, 9; *A szmirnaiakhoz*, 1; Jusztinosz, *Apológia*, 13, 21, 31, 42, 61; *Dialógus*, 75, 43, 126, 132; Tertullianusz, *De praescriptione haereticorum*, 1; *Adversus Praxean*, 2; Origenes, *De princ.* I, praef. 4–10.

végző alanya maga az Atya, legfőbb felelőse és garantálója pedig a Szentlélek. A kinyilatkoztatás megőrzését, áthagyományozását és továbbadását Isten az egész Egyházra bízta: *Krisztus Egyháza azonban buzgón és gondosan őrzi a nála letétbe helyezett tanítást (dogma), és soha sem változtat meg benne semmit, sem nem vesz el belőle, sem hozzá nem ad, lényeges dolgokat nem vág le, fölöslegeseket nem tesz hozzá.* (Comm. 23)

Ebből világos, hogy az Egyház feladata a megkülönböztetés is, ami által meg tudja és meg is kell állapítania, hogy mi a katolikus tanítás, és mi nem az. Ámde e feladatban kiemelt szerepe van a püspököknek: *És ki ma Timóteus, ha nem vagy általában a teljes Egyház, vagy sajátosan tekintve az előjárók egész testülete, akiknek egyformán kötelessége az isteni kultusz sértetlen ismeretének birtoklása és annak másoknak való továbbadása is?* (Comm. 22)

Ez a pont, amelyet idéztünk, különösen jelentős, mert benne megtaláljuk az egyházi tanítóhivatalról kialakított tanítást, vagyis a későbbi korokban a püspököknek ezt a tekintélyét és feladatkörét nevezték egyházi tanítóhivatalnak.

A hit megőrzésében nagy hangsúly kerül a kontinuitásra, vagyis a tanítás örökérvényű, végérvényes és megváltoztathatatlan voltára: *Részeinek összes méretében és mindenben, mintegy saját tagjaiban és érzékeiben legyen teljes és tökéletes, hogy azután már ne engedjen meg semmilyen elváltozást, semmilyen lényegyet illető károsodást, (és) ne tűrjön el semmiféle tanbeli különbözőséget.* (Comm. 23)

Ez a formuláció pedig a későbbi időkben megegyezik a kinyilatkoztatásról vallott katolikus tanítással, amely szerint ez az utolsó apostol halálával lezárult. Az egyházi tanítóhivatal küldetése tehát nem a tanítás állandó változtatgatása és különféle emberi okoskodásokkal való átdolgozása, hanem hűséges továbbadása. Ebben a vincei felfogásban nyilatkozott érdemben a Tridenti Zsinat (Denz. 783, 787, 791, 792a, 801, 843a, 873a, 874, 877 etc.), valamint a legújabb korban a I. Vatikáni Zsinat (*De fide catholica*, c. IV., in: Denz. 1800, *De ecclesia*, c. IV. in: Denz. 1836).

Vizsont ennek a kontinuitásnak a bizonyítására elengedhetetlen a szentatyák tekintélyére való hivatkozás, ami azt jelenti, hogy az egyházi tanítóhivatal viselői nem térhetnek el tanításuktól, hiszen történelmileg kötelezi őket az elődöktől átvett tekintély és a tanításukkal való megegyezés. Vince különösen hangsúlyozza, hogy a szentatyák egybehangzó tanításának kötelező ereje van. Szent atyák alatt viszont azokat az egyházi írókat, püspököket és papokat érti, akik mindvégig kitarítottak a katolikus tanításban, és az Egyházzal való teljes közösségben hunytak el⁷⁰.

Az elődökre való hivatkozás megalapozottságát az egyház mindenkor eljárásának tekinti, mint ahogy azt a zsinati atyák Éfesusban tették, amikor *Athanasius*, Nagy Szent *Baszileiosz* (Vazul), Nazianzoszi Szent Gergely, Alexandriai *Cyryllus* (Kürillosz), *Cart-hagói Capreolus*, III. *Xyxtus* és *Coelestinus* pápák tanítására támaszkodtak.⁷¹

⁷⁰ Comm. 18, 7; 29, 6; 28, 5; Brunettière, F. – de Labriolle, P., *Saint Vincent de Lérins*, Paris 1906, *Introduction*, XIX.

⁷¹ Comm. 31; 32. A szent atyák tekintélye mind a mai napig változatlan az Egyház életében, nem véletlen, hogy a Szentszék kiadott egy erre vonatkozó instrukciót is: *Congregazione per l'Educazione Cattolica*:

És ha már a pápákról is szó van, akkor meg kell jegyeznünk, hogy Vince tanításában az apostoli szentszék tekintélye kiemelkedik, és mintegy a tanítóhivatal csúcsát képezi. Ezért nem véletlenül beszél úgy a pápáról, mint aki a világ feje.⁷²E szerint a pápa egy kérdés eldöntésében tekintélyét arra használja, hogy megőrizze és megerősítse az Egyház ősi hitét, és eldöntse mi tartozik autentikusan ehhez és mi idegen tőle. A pápa fő feladata, hogy érvényre juttassa a *nihil novandum, nisi quod traditum est* elvét, a hitletétemény megőrzése – *depositum custodi* – értelmében.⁷³ A pápa a hitletétemény legfőbb őre és őrzője, nem ura.⁷⁴ Ebben az értelemben kell venni a I. Vatikáni Zsinat által meghatározott pápai tévedhetetlenséget is.⁷⁵

c) Az efezusi zsinat tanítása: dogmák a Szentháromságról, Krisztusról és Szűz Mária istenanyaságáról (Nestorius)

A mű legszebb részeit a szentháromságtani, krisztológiai és mariológiai dogmák kifejtése képezi (Comm. 13–16). Vince csak kitérőleg foglalkozik az Efezusi Zsinat tanításával, annak alátámasztására, hogy az Egyház hűségesen őrzi a hitletéteményt és kárhóztatja az eretnekek tévtanait. Ennek ellenére közli az Efezusban megvédett és még tisztábban hirdetett katolikus hit lényegi mondanivalóját.

Az Efezusi Zsinat 431-ben ült össze, hogy rendezzék a Nestorius tanítása körül kialakult botránnyokat és tisztázzák az Egyház tanítását. A vita oka az volt, hogy Nestorius annyira kettéválasztotta Krisztusban az isteni és emberi természetet, hogy Krisztus két személyéről kezdett beszélni, emiatt is kárhóztatta az elterjedt és közismert *theotokos* címet. A teológia nyelvezete és gondolkodása elütött az Egyház Hagyományától és mindenkor szóhasználatától. 429-ben Alexandriai Cyrillus két levelet is idéz Nestoriushoz, ezek közül a második az ún. dogmatikus levél, amelyet felolvastak, és ortodoxnak ítélték az Efezusba érkezett zsinati atyák. Cyrillus tanítása elsősorban a Nikaiai hitvallásra támaszkodik, ami eleve elfogadottá tette őt a kétes nyelvezetű Nestoriusszal szemben. Itt összehasonlítóképpen érdemes idézni Cyrillus Nestoriushoz írt második leveléből: *A nagy és szent Nikaiai Zsinat azt mondja, hogy maga az Egyszülött Fiú, aki természete szerint az Atyától született, valóságos Isten a valóságos Istentől, világosság a világosságtól, aki által az Atya mindent teremtett, alászállott, és testté lett, és emberré lett, és szenvedett,*

Istruzione sullo studi dei padri della Chiesa nella formazione sacerdotale, Roma 1989, n. 18. Az atyák tekintélyével foglalkozó tanulmányok közül pedig a következőket érdemes megemlíteni: V. Grossi, *Gli studi patristici nelle direttive recenti della Chiesa*, in: *Lo studio dei Padri*, Roma 1991.

⁷² Comm. 30.

⁷³ Vö. Madoz, J., *La infabilidad del Romano Pontefice en el Commonitorio de San Vincente de Lerins*, in: *Gregorianum* 11, 1930, 171–180.

⁷⁴ Például X. Szt. Piusz pápa az antimodernista esküben a katolikus hitet a szentatyákra és a tévedhetetlenül tanító Egyházi Tanítóhivatalra hivatkozva követelte, amelynek tartalma mind a mai napig érvényben van és megegyezik a Vince által megfogalmazott tételekkel: *Quarto: fidei documenta ab Apostolis per orthodoxos patres eodem sensu eademque sententia ad nos usque transmissam, sincere recipio.*

⁷⁵ Denzinger-Schönmetzer: *Enchiridion Symbolorum*: 3050–3075: Cc. Vaticanum I: sess. IV: *Pastor Aeternus*.

harmadnapra föltamadott, és fölment a mennybe. Nekünk is ezekhez a szavakhoz és tanításokhoz kell tartanunk magunkat, jól meggondolva, mit jelent az, hogy az Isten Igéje megtestesült, és emberré lett. Nem azt mondjuk ugyanis, hogy az Ige természetét megváltoztatva testesült meg, sem azt, hogy teljes emberré változott, ami testből és lélekből áll; hanem inkább azt állítjuk, hogy az Ige hyposztatikusan egyesült egy értelmes lélektől éltetett testtel, csodálatos és kimondhatatlan módon emberré lett, Emberfiának hívatta magát... A természetek, melyek egyesülnek, különböznek egymástól, ám egy és ugyanaz a Krisztus és egy ugyanaz a Fiú bennük; a természetek különbözőségét nem törölte el az egyesülés, hanem számunkra az istenség és az emberség az egyesülés által való titkos és kimondhatatlan találkozásuk révén egyetlen Urat, Krisztust és Fiút tesznek ki.⁷⁶

Vince azonban nem csupán elismétli az efezusi és az előző zsinatok határozatait, hanem briliáns módon szintetizálja és lényegre törően összefoglalja: *A Katolikus Egyház pedig mind Istenünkről, mind Üdvözítőnkről helyesen gondolkodik, és sem a Szentháromságot, sem a Krisztus megtestesülését nem káromolja. Mert a Szentháromság teljességében is tiszteli az egy istenséget és ugyanabban az egy fölségben a Háromság egyenlőségét is.* (Comm. 13)

Alexandriai Cyrillus tanítása és az efezusi dogmák is ebben a szintetikus, konkrét, lényegre törő és logikus összefüggéseket kereső formában kerülnek megfogalmazásra. Itt különösen ki kell emelni az *unio hypostaticaról* szóló dogmát, vagyis hogy Krisztus egyetlen személyében két természet egyesül, az isteni és az emberi. Érdemes idézni, már csak azért is, hogy össze tudjuk hasonlítani Cyrillus idézett levelének tartalmával: *És egy, nem két Jézus Krisztust vall, aki egyszerre Isten is és ember is. Hiszi ugyanis, hogy benne egy személy van, de két lényeg; két lényeg, ám egy személy. Két lényeg, mert az Isten Igéje nem változékony, hogy maga testté alakuljon; egy személy, nehogy a két fiú megvallásával úgy tűnjön, négyességet, és nem Háromságot tisztelünk. ... Az Istenben egy lényeg van, de három személy; Krisztusban pedig két lényeg, de egy személy. A Szentháromságban más valaki és más valaki, nem más valami és más valami van; az Üdvözítőben viszont más valami és más valami van, nem pedig más valaki és más valaki van. Hogy lehet a Szentháromságban más valaki és más valaki, és nem más valami meg más valami? Úgy tudniillik, hogy más a személye az Atyának, más a Fiúnak, más a Szentléleknek, ám az Atyának és a Fiúnak és a Szentléleknek mégsem más és más, hanem ugyanaz a lényege. Hogy lehet az Üdvözítőben más valami és más valami, és nem más valaki és más valaki? Nyilván úgy, hogy más lényege van az istenségnek, és más az emberségnek. Az istenség és az emberség azonban még sem más valaki és más valaki, hanem egy és ugyanaz a Krisztus, egy és ugyanaz az Isten Fia, és ennek az egy és ugyanazon Krisztusnak és Isten Fiának egy és ugyanaz a személye, amint az emberben is más a test, és más a lélek, ám a lélek és a test egy és ugyanaz az ember.* (Comm. 13)

Az efezusi zsinati határozatok közül külön ki kell emelnünk az istenszülő cím megvédését és dogmává emelését: *E személyi egység által hasonló titokként valósult*

⁷⁶ Conciliorum Oecumenicorum Decreta (COD), Bologna 1991, 40–41.

meg az is, hogy az Ige testének sértetlen anyától való születésével magát az Isten-Igét is a legkatolikusabb módon a Szűztől születettnek vallják, a legistentelenebb módon pedig tagadják. Mivel pedig ez így van, távol legyen mindenkitől az a próbálkozás, hogy a Szent Szűztől az isteni kegyelem kiváltságait és egyedülálló dicsőségét csalárd módon elvitassa. Őt ugyanis, a mi Urunknak és Istenünknek – neki azonban Fiának – különleges ajándéka révén, a legigazabb és a legszentebb módon Istenszülőnek kell vallanunk. (Comm. 15)

Ezek az idézetek egyben betekintést nyújtanak az Efezusi Zsinat hatástörténetébe és nyugati adaptációjába.⁷⁷

d) A változhatatlan hit és a dogmafejlődés viszonya

Ha átolvassuk a művet, akkor egyrészt találkozunk azzal az állítással, hogy az Egyház tanítása örök és megváltozhatatlan, mivel a kinyilatkoztatás lezárult, és Isten az üdvösség dogmáit, igazságait és tanítását az Egyházra bízta, hogy hűségesen őrizze és továbbadja. Másrészt találkozunk a dogmafejlődés fogalmával is, vagyis a dogmafejlődés katolikus értelemben vett megfogalmazásával, mely szerint a kinyilatkoztatott igazságok ismeretében igenis lehet fejlődni, sőt ez kívánatos is, ámde csak az előre megadott határokon belül. Ezt a dogmák ismeretében és mélyebb megértésében való fejlődést Vince az élő szervezet növekedésével hasonlítja össze. Ezek szerint ennek megismerésének a tárgya mindig ugyanaz a hitletétemény, amelyet a mélyebb ismeret nem másíthat meg, és nem torzíthat el, különben, amint az élő szervezetek esetében, a megadott mértéken és irányokon kívül növekedés romlást, pusztulást, nyomorékká válást vagy torzulást eredményez. A másik kép, amelyet a dogmafejlődéssel kapcsolatban alkalmaz az a szántóföld, amelybe az apostolok búzamatot vetettek, és ez kötelezi a későbbi korokat is, hogy búzát adjanak tovább, ne konkolyt, vagyis nehogy a kapott hitletéteményt saját kitalációkkal helyettesítsék: *Sőt, inkább az az igazságos és következetes, hogy – miközben az elődök és az utódok között nincs meghasonlás – a tanítás búzájának gyarapodásából a dogma gabonájának termését arassuk, hogy amikor az idő előrehaladásával a kezdeti magvakból valami kifejlődik, annak most is örüljünk, és ápoljuk. Ámde a hajtás természetétől semmi se üssön el: járuljon hozzá bár a dísz, a forma és a megkülönböztető ékesség, azonban minden fajnak maradjon meg ugyanaz a természete*⁷⁸. Ezenkívül ugyanebben az értelemben alkalmazza még az Egyházra a rózsakert és a szellemi paradicsom hasonlatait. A rózsáknak nem szabad bogáncsokká és tövissekké változniuk, sem a fahéj- és balzsamvesszőknek szédítő vadócokká és sisakvirágokká.⁷⁹

Vince tanításában az ősi hithez való ragaszkodás mindenkor az igazhitűség védjegye,

⁷⁷ Természetesen a vita messze nem volt olyan egyszerű, mint ahogy az a latin ember számára tűnt. Ezért ült össze később a Kalkedóni Zsinat 451. Maga az Efezusi Zsinat is igen összetett teológiai és egyházpolitikai függvények viszontagságai közepette zajlott le, ami nem derül ki Vince írásából. Valószínűleg azért nem, mert Nyugatra csak a lényeges határozatok és döntések jutottak el, a keleti egyház kontextusának komplex aspektusai azonban már nem. Vö. A. Grillmeier, *Gesù il Cristo nella fede della Chiesa* 1/2, Brescia 1982, 779–881.

⁷⁸ Comm. 23

⁷⁹ U.o.

míg az eretnokség és a krisztusi tanításhoz való hűtlenségé a szüntelen változtatni akarás viszketagsége. Éppen ezért ortodox részről a dogmákhoz való ragaszkodásnak ki kell terjednie minden részletre, hiszen a hitigazságok organikus egészet képeznek, ami azt jelenti, hogy az újítás bevezetése, akár a legkisebb részletek esetében is, repedést okoz az Egyház építményében. Ezek szerint egyetlen újítás is elegendő, hogy a romlás megvesse lábát, és a tanítás egészének megtagadásához vezessen, mivel hacsak *egyszer is engednek ennek az istentelen csalárdságnak, kimondani is borzadok, mekkora vész támad majd a vallás tönkretételére és megsemmisítésére, mert miután megtagadták a katolikus tanítás egy részét, hasonlóképpen fogják majd egy másik részét is, majd ismét egy másik részét, azután pedig újabbnál újabb részeket fognak mintegy szokásból és megengedetten megtagadni*⁸⁰. De nem csak azok a veszélyesek, akik egyenként tagadják meg a katolikus hitletétemény részleteit, hanem azok is, akik a régít újításokkal vegyítik. Mind a két esetben a romlás egyedüli okozója az az újítási viszketagség, amely Vince szerint *idegen elemeket vegyít a megszokottakkal, profán dolgokat a szentekkel, mert ez a szokás mindenfelé elharapódzik, és ezután szükségképpen semmi érintetlen, semmi ép, semmi sértetlen, semmi szeplőtelen nem marad az Egyházban, hanem ahol eddig a tiszta és romlatlan igazság szentélye volt, ott ezentúl az istentelen és gyalázatos tévedések bordélyháza lesz.*⁸¹

A *Commonitorium* a dogmafejlődésről tehát nem statikus, hanem dinamikus képet nyújt, amely a megváltozhatatlan lényeg és annak kifejlődése, illetve egyre gazdagabb megnyilatkozása között feszül. A kinyilatkoztatás fejlődéséről már Vince előtt is beszéltek, különösen Nazianzoszi Szent Gergely, aki az Ó- és Újszövetség viszonyát a bennfoglaltból a kifejezettbe való fejlődés mozgásában szemlélte. Szerinte előrehaladásról az Egyházban is lehet beszélni, mégpedig a mélyebb megismerés és a Szentlélek fokozatos megvilágosító működésének következtében⁸². Ilyenformán Vince dogmafejlődésről való elgondolása nem új, ám mégis eredeti módon világította meg azt, amiről mások csak érintőlegesen beszéltek. Az Egyház feladata a dogmákat gondoznia, csiszolnia, alátámasztania, megerősítenie és őriznie.⁸³ Erről az újabb korokban is beszéltek, az I. Vatikáni Zsinat szinte szóról szóra megismétli és hivatalosan is magáévá teszi a *Commonitorium*ban leírt dogmafejlődés definícióját.⁸⁴

A II. Vatikáni Zsinat pedig továbbfejleszti és részletesebben taglalja, hogyan kell katolikus oldalról értelmezni a dogmafejlődést. Ezek szerint az Egyházban meglévő dogmafejlődésnek tényezői: a) Az apostoloktól származó tanítás és Hagyomány hűségese őrzése és továbbadása; b) A Szentlélek vezetése és megvilágosító kegyelme, ami segít elmélyedni és mélyebben megérteni ugyanezt az Apostoli Hagyományt; c) A

80 U.o.

81 U.o.

82 Gr. Nz., Or. XXXI (Theologica V), PG 36, 161.

83 Vö. Lods, M., *Le progrès dans le temps de l'Église selon Vincent de Lérins*, in: *Revue d'histoire et de philosophie religieuses*, 55, 1975, 365–385.

84 Conc. Vat. I., *De fide catholica*, cap. IV. in: Denz. 1800.

lelki dolgok bensőséges és élményszerű megértése; d) A püspöki jogutódlással kapott karizma (tanítóhivatal) az igazság biztos megtalálására.

Ám a hivatalos egyházi megnyilatkozásokon túl a dogmafejlődés kérdésében meg kell még említenünk a következő szerzőket: J. A. Möhler, *Die Einheit der Kirche oder das Prinzip des Katholizismus*, Tübingen 1825, A. Minon, *L'attitude de J. A. Moehler dans la question du développement du dogme*, in: Eph. Theol. Lov. 16 (1939) 328–382. Möhler műve klasszikussá lett a katolicizmus önértelmezése és védelmezése területén, különös tekintettel a Szent Hagymányra és a dogmákra. Az atyák tanulmányozása anglikán részről szintén a Vince által megfogalmazott Tradíció fogalmához vezetett, ami Newman esetében katolizálással végződött. Ezen a területen a legjelentősebb műve a *The development of Christian Doctrine*, 1845.

Az újabb kori szerzők közül, akik figyeltek a modern világ ellenvetéseire és azok alapján gondolkodtak a dogmafejlődésről, meg kell említeni Karl Rahner 1954-ben írt tanulmányát, *Zur Frage der Dogmenentwicklung*, (in: Schr. Theol. I, Einsiedeln 1954, 63–67.) valamint H. de Lubac művét, *Le problème du développement du dogme*, (in: Rev. Sc. Rel. 35 (1948) 154–158.). Szerintük a változás előrelépést jelent, mégpedig úgy, hogy „az Egyház ugyanazt az igazságot másként látja anélkül, hogy korábbi álláspontját feladná.”⁸⁵ Egy szóval a fejlődés a bennfoglalt hitből eljut a kifejezett és megfogalmazott hitre, a *fides implicita*ból a *fides explicita*ra.

Az eddig ismertetett dogmafejlődés értelmezésétől eltér a kritikus hangvételű, protestáns szerző. M. Wiles, *The Making of Christian Doctrine*, (Cambridge 2. ed. 1975) című művében kérdésessé tette a katolikus részről vallott álláspont tudományos és történelmi megalapozottságát. A dogmafejlődés sajátos értelmezéssel találkozunk még A. v. Harnack *Lehrbuch der Dogmengeschichte* (1885) című művében. Mesterem, a felejthetetlen emlékü Vanyó László, miután behatóan tanulmányozta Harnack műveit, megállapította: „Harnack az ókeresztény kor mindmáig legnagyobb tudósa, hibája azonban, hogy a történelmi anyagot saját alapeszméjének rendeli alá. Műve alap gondolata: a dogmatörténet nem más, mint a dogma kritikája, ezért nem a dogmafejlődést, hanem a dogma feloldódásának folyamatát tudja bemutatni.”⁸⁶

Dr. Csizmár Oszkár
főiskolai docens, GFHF

85 Vanyó, L., *Az ókeresztény kor dogmatörténete Kr. u. 325-től 787-ig*, Budapest 1988, 5.

86 U. o., 8.